

Klokjesgentianen krijgen een kans

Soms blijkt bij de aanvang van het beheren van een terrein een rigoureuze aanpak noodzakelijk te zijn, om interessante plantesoorten een goede kans tot herstel en uitbreiding te geven. Lang niet altijd is dit voor de welwillende particulier gemakkelijk, gezien een aantal overheidsbepalingen en de fysieke inspanningen die dit vergt.

Sinds 1976 beheer ik, als particulier, een stukje vochtige heide met een aangrenzend, uit zijn krachten gegroeid kerstbomenbosje. In de vijftiger jaren was een stuk heide ontgonnen. Het resultaat was zodanig, dat men besloot het stuk met de kerstbomen productief te maken. Toen de boompjes geschikt waren voor de huiskamer, zakte de markt in elkaar. De boompjes waren blijven staan en na zo'n twintig jaar uitgegroeid tot armoedige sprieten in een verband van 1 x 1. Hoe kan zo iets een redelijk bos worden?

INGREPEN

De natuur hielp me eerst een handje. De bijzonder droge zomer van 1976 leverde een flinke bosbrand op. Door de ijver van de brandweer bleef een deel gespaard en voor het afgebrande deel kreeg ik een herplantplicht opgelegd (Staatsbosbeheer had beter de plicht voor het gespaarde deel kunnen opleggen!). Tot mijn vreugde bleken de meeverbrande eiken en berken (spontane opslag) goed uit te lopen en na verwijdering van het verbrande hout zette zich een natuurlijke loofhoutontwikkeling in. Ik behoefde dus niet te herplanten. De zo ontstane loofhoutsingel was heel gunstig, omdat inwaaien van kunstmest bij de overheersende zuidwestelijke windrichting tegengegaan werd, wat voor vochtige heide belangrijk is. Het restant 'bos' eiste tot in het begin van de jaren tachtig veel van mijn tijd op, zodat ik aan de vochtige heide niet toekwam.

Toen kreeg ik hulp van een jager, die de sparren van het dode hout ontdeed, zodat er gelopen kon worden en er wat licht toetrad. Van de heide was niet veel meer over. Een tweetal vennen was droog gevallen door de steeds verder dalende grondwaterstand. (Niet zo leuk in dit verband is, dat ik elk jaar het Waterschap voor 'goede diensten' moet betalen. Een schadevergoeding zou meer op zijn plaats zijn. Dit is echter ook een landelijk probleem; kan hier echt niets aan gedaan worden?). 's Winters stond er wat water in de vennen, maar de laatste jaren daalt het grondwater nog sneller en het niveau is momenteel zeker 2,5 m onder normaal, waarschijnlijk mede veroorzaakt door de bruinkoolwin-

ning in Duitsland niet ver over de grens bij Roermond. Bij de eerste inspectie van de heide (1976), ontdekte ik een tiental bloeiende exemplaren van de Klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe* L.). Ze stonden er redelijk (tot 20 cm hoog) bij in een overweldigende vegetatie van Pijpestrootje, hetgeen mij weinig perspectief leek te bieden. In het voorjaar van 1983 liet ik een klein dichtgegroeid ven uitdiepen. In 1990 viel dat voor het eerst droog, wat slecht was voor de Salamanderlarven. In de winter werd het ven nogmaals met een halve meter uitgediept en in de zomer van 1991 hield het voldoende water voor de Alpen- en Kleine watersalamander, voor de Gewone pad en voor verschillende soorten kikkers. De shovel die het ven in 1983 uitdiepte, liet ik tevens plagen, waarbij de vegetatie met de gentianen als een eiland bleef staan. Er werd ongeveer 15 cm grond afgevoerd en in een laagte langs een groot drooggevalen ven geschoven. Er was nu een kale zandvlakte ontstaan. Achteraf gezien verkeerd, want de zaden van de heide en gentianen werden mee afgevoerd. Echter, een meer kleinschalige werkwijze was technisch en vooral fysiek niet mogelijk. Denk maar eens aan het afvoeren van de grond. In de winter van 1983 vergrootte ik het ven nog wat, maakte het talud gunstiger (ook voor dieren) en breidde het plagen nog wat uit.

HET EFFECT

De eerste jaren was er nauwelijks resultaat te zien. Na een jaar of vier (1987 en 1988) verschenen de eerste bloeiende Klokjesgentianen met een hoogte van soms 50 cm. Een enorme explosie van Kleine zonnedaauw en Bruine snavelbies trad op, twee soorten die ter plaatse eerst niet voorkwamen. Kleine zonnedaauw komt wel in de omgeving voor (onder andere de Houtsberg), Bruine snavelbies niet, voor zover ik weet. In De Grote Peel hier vlakbij groeit wel Witte snavelbies. Na 1988 is het snel gegaan met de uitbreiding van de gentianen. Inmiddels had ik het oorspronkelijke stuk gemaaid, berken gekapt en een enorme hoeveelheid dood gras, bladeren en humus afgevoerd. De

gentianen reageerden direct op deze verschralling, de veranderde lichthoeveelheid en het losmaken van de grond, waardoor waarschijnlijk een betere situatie voor kieming ontstaan was. Inmiddels stonden er totaal zo'n 300 planten in bloei in 1989 en 1990.

In december 1990 heb ik het anders aangepakt. Ik ergerde mij aan de enorme bulten Pijpestrootje in het oorspronkelijke stuk; dit onverdraagzame gras zou de kieming van Klokjesgentianen wel eens kunnen verhinderen. Met een ouderwetse hak, die ik ooit eens bij een verlaten boerderij in Frankrijk gevonden had, ging ik de bulten rigoureus te lijf. Mijn trouwe helper, een IVN-er, zag er weinig in. Maar zie: wat gebeurde er dit jaar (1991)? Wel duizend bloemstengels. Waarschijnlijk de rijkst bloeiende groeiplaats van Limburg, hoorde ik. Door het gehak gaf ik ruimte en licht, verschraalde wat en verspreidde automatisch zaad en stukjes wortel. Deze beheersmaatregel kon ik toepassen omdat het slechts een klein stuk betrof (1000 m) en afvoeren vaak een groter probleem is dan plagen en hakken. In 1991 ben ik met deze werkzaamheden verder gegaan. Ik ben benieuwd wat er volgend jaar te zien zal zijn.

BEHEER

De achteruitgang van de Klokjesgentiaan in Nederland is mijns inziens niet alleen te wijten aan overbemesting of verdroging, want dan zou er geen één meer zijn geweest in dit overbemeste gebied. Ik vermoed dat het statische beheer, dat wil zeggen niets doen, net zo nadelig is geweest. Vroeger liepen er schapen op de hei, die de heideplanten en het Pijpestro kort hielden. Bovendien traptten ze de grond wat los. Boeren plagden elk jaar een stuk. Kortom, de grond was in beroering, wat voor veel soorten, ook voor de heide zelf, heel gunstig was. Met andere middelen moet thans hetzelfde resultaat verkregen worden, en dan liefst kleinschalig. De oppervlaktes mogen niet te groot zijn. Als je werkt met grote machines, krijg je weinig variatie. Regeneratie duurt te lang en allerlei ongewenste soorten krijgen dan een kans. Ik had onder andere veel last van Pitrus en Witbol, vermoedelijk ingewaaid.

LEVENSDUUR

Klokjesgentianen hebben stoffijn zaad, waarvan naar men vermoedt de verspreiding gering is. Is de kiemkracht lang? Zeker niet zo lang als heidezaad. Gedacht wordt, dat zaad een 'geringe overleving'